

Актуальні питання розвитку Збройних Сил України

УДК 355.02

Р.В. Бойко¹, О.І. Кремешний², О.М. Семененко³, І.В. Чекед⁴

¹Національний університет оборони України, Київ

²Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків

³Центральний науково-дослідний інститут ЗС України, Київ

⁴Житомирський військовий інститут ім. С.П. Корольова НАУ, Житомир

ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті викладено бачення авторів щодо поняття та місця воєнно-економічної безпеки України в системі забезпечення національної безпеки України.

Ключові слова: наукові чи практичні завдання, економічна безпека держави, воєнно-економічний потенціал.

Вступ

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Аналіз процесів становлення та розвитку воєнної організації держави (ВОД) показує, що практично в усіх документах щодо розбудови ВОД (Воєнна доктрина, Конституція України, Закони України ("Про національну безпеку", "Про Збройні Сили України" тощо) дуже слабо відображено питання воєнно-економічного характеру, які в сучасних умовах стають визначальними [1 – 3]. Це викликано достатньо низьким рівнем проведення досліджень щодо проблем впливу воєнно-економічного фактору на процеси реформування, розвитку та можливого застосування ЗС України.

Геополітичні зміни, зміни форм та способів вирішення міжнародних проблем та конфліктів,

перехід до вирішення військових протиріч між державами невоєнними засобами, зміцнення тенденцій силового вирішення конфліктів (Ірак, Югославія, Лівія) обумовлює необхідність вирішення проблеми підвищення обороноздатності України відштовхуючись від сучасних умов розвитку економіки країни [4 – 7], тобто назріла необхідність обґрунтування подальших шляхів і напрямків розвитку ВОД з воєнно-економічної точки зору. Все це і зумовлює актуальність та своєчасність питання, яке розглядається в статті.

Аналіз останніх досліджень показує, що воєнно-економічна безпека держави розуміється як складова економічної безпеки [8] та національної безпеки [9]. Але найбільш доцільним та адекватним до сучасних реалій було б вважати її інтегруючою складовою двох різних сфер національної безпеки: воєнної та економічної безпеки держави (рис. 1).

Рис. 1. Місце ВЕБ у системі забезпечення національної безпеки держави

Аналіз останніх досліджень українських та російських науковців відображає наступні погляди щодо ВЕБ:

– по-перше: здатність воєнної економіки стійко підтримувати необхідну воєнну міць та реалізовувати науково-виробничий потенціал воєнної економіки в обсязі та у терміни, що передбачені воєнною доктриною держави [4, 5, 7];

– по-друге: стан національного господарства, за якого має місце достатній розвиток та збереження науково-виробничого потенціалу воєнної економіки, який забезпечує матеріально-технічне оснащення ЗС [6, 8, 9].

Неоднорідність поглядів на ВЕБ держави та відсутність однозначності її розуміння щодо її місця у системі забезпечення національної безпеки держави, а також відсутність матеріалів щодо можливості оцінювання її рівня (стану) на визначений момент часу, формує актуальність проблеми, яка розглядається в статті.

Мета статті полягає у визначенні місця ВЕБ в системі забезпечення національної безпеки, а також розкритті основних принципів та пріоритетів забезпечення ВЕБ в Україні.

Виклад основних положень матеріалу статті

ВЕБ характеризує можливість та готовність держави забезпечувати економічні, соціальні, науково-технічні, інформаційні умови розвитку воєнно-економічного потенціалу (ВЕП) на рівні, який гарантує воєнну безпеку країни, а також здатність ВПК України гарантувати задоволення військово-економічних потреб на рівні раціональної оборонної достатності.

Забезпечення воєнно-економічної безпеки є найважливішою функцією держави. Як специфічне направлення державної воєнно-економічної політики, процес забезпечення воєнно-економічної безпеки охоплює систему взаємовідносин між господарчими суб'єктами щодо задоволення воєнних потреб суспільства та має на меті пошук оптимальних шляхів вирішення комплексу воєнно-економічних проблем.

Головною метою ВЕБ держави є всебічне задоволення потреб її ВООД у необхідних фінансових та матеріальних ресурсах на основі використання економічного потенціалу держави та можливостей воєнно-економічного (воєнно-технічного) співробітництва України з іншими державами.

Важливими напрямком зміцнення ВЕБ держави є зміцнення воєнно-економічного потенціалу держави. *Воєнно-економічний потенціал (ВЕП)* – це частина економічного потенціалу держави, яку вона може використовувати у воєнних цілях при максимальному воєнно-економічному напруженні та зве-

денню до мінімуму усіх невоєнних потреб суспільства.

Економічний потенціал (ЕП) – це об'єктивні можливості держави, які є у неї для виробництва матеріальних засобів з метою задоволення потреб суспільства. Ці можливості визначаються обсягом та якістю реальної економіки. Показниками ЕП є кількість та структура трудових ресурсів, величина виробничих фондів, мінерально-сировинні ресурси, палива, енергії тощо. Потужний ЕП складає матеріальну основу поступового розвитку суспільства. Він забезпечує задоволення всієї гами економічних потреб суспільства та особистості, в тому числі оборонних (військових) потреб. Від ступеня його розвитку залежить не тільки економічний добробут суспільства та його членів, але й показник обороноздатності держави. Також необхідною умовою забезпечення воєнно-економічної безпеки держави є достатнє фінансування її оборонної промисловості.

Таким чином, визначимо основні завдання ВЕБ в рамках забезпечення необхідного рівня її національної безпеки:

– розроблення та удосконалення законодавчої бази, що регламентує відношення у воєнно-економічній сфері, чіткий розподіл та погодження функцій органів державного управління та інших державних організацій при вирішенні завдань забезпечення воєнної безпеки країни;

– створення системи оцінювання, планування та фінансування воєнних потреб держави із застосуванням програмно-цільових методів на основі параметрів макроекономічного прогнозування соціально-економічного розвитку країни;

– ефективне використання можливостей системи державного оборонного замовлення з урахуванням ринкових механізмів;

– раціональне використання, подальший розвиток та державна підтримка науково-технічного та виробничого потенціалу оборонного сектору економіки в інтересах вирішення завдань забезпечення воєнної безпеки держави;

– підготовка системи управління економікою до стійкого функціонування у період мобілізації;

– удосконалення державної системи мобілізаційної підготовки економіки;

– накопичення у необхідних обсягах та утримання запасів матеріальних засобів у ЗС України, державному та мобілізаційному резервах;

– здійснення закупівель нового серійного озброєння та, в той же час, сучасний ремонт, подовження гарантійних термінів експлуатації та модернізації вже існуючих зразків;

– ефективне використання можливостей взаємовигідного воєнно-економічного (воєнно-технічного) співробітництва з іншими державами, у тому числі постачань воєнної продукції на експорт тощо.

До основних принципів воєнно-економічної безпеки можна віднести:

- адекватність рівня фінансового та матеріального забезпечення ВОД реальним потребам воєнної безпеки та економічними можливостями держави;
- централізоване державне управління воєнно-економічними процесами із використанням ринкових механізмів;
- концентрація фінансових, матеріально-технічних ресурсів на вирішення ключових завдань забезпечення воєнної безпеки;
- прискорений розвиток пріоритетних конкурентоздатних та тих, які можуть замінити імпорتنі технології та виробництва, здебільшого подвійного призначення, для потреб воєнної безпеки держави.

Аналіз сучасного стану забезпечення ВЕБ провідних країн світу (США, Германія, Великобританія, Франція, Росія тощо) дозволяє визначити головні тенденції та закономірностей забезпечення ВЕБ. Наприклад, до основних форм забезпечення ВЕБ будь-якої держави можна віднести (рис. 2):

- воєнно-економічний патронат, який впливає на внутрішньо-системну ВЕБ систем воєнно-економічного призначення держави, за умови, якщо

сукупність цих систем розглядувати як цілісну систему;

- воєнно-економічну кооперацію, яка забезпечує ВЕБ держави під час взаємодії воєнної економіки держави із різними воєнно-економічними системами, які не пов'язані з цим сектором національного господарства відносинами підпорядкованості;
- воєнно-економічне протиборство є основною формою забезпечення ВЕБ держави під час відбиття невоєнних та силових форм агресії противника. Воно забезпечує безпеку національного господарства під час боротьби (насамперед, силової (озброєної) супротивників).

ВЕБ держави включає в себе наступні найважливіші компоненти:

- воєнно-економічна самодостатність – здатність держави задовольняти основні воєнні потреби за рахунок власних ресурсів;
- надійність та стійкість функціонування воєнного сектору економіки – здатність воєнної економіки розвивати свої науково-технічні можливості;
- наявність мобілізаційних можливостей для розгортання воєнного виробництва.

Рис. 2. Забезпечення воєнно-економічної безпеки держави

Мобілізаційне розгортання економіки (економічна мобілізація) є з одного боку крайньою мірою підготування держави до масштабної (регіональної) війни, а з іншого боку – достатньо інертним (безповоротним) процесом нарощування воєнного виробництва, який в умовах підготовки до війни неможливо зупинити. Тому структурно-логічна схема визначення цільових напрямків (шляхів, програм) забезпечення ВЕБ держави повинна передбачати обґрунтування стратегії ВЕБ з врахуванням як програм

економічного розвитку держави, так і положень воєнної політики керівництва держави. Концепція ВЕБ держави повинна базуватися з одного боку на положеннях воєнної доктрини держави, а з іншого – на прийнятій стратегії забезпечення його економічної безпеки. Забезпечення (підтримання високого рівня) ВЕБ держави передбачає наявність достатньо високих рівнів інших складових частин національної безпеки, та навпаки ВЕБ є невід'ємною умовою забезпечення (досягнення прийнятного рівня) воєнної,

економічної, політичної, інформаційної енергетичної безпеки держави та інших видів національної безпеки.

Готовність держави до відбиття агресії забезпечується у мирний час побудовою стійкої системи управління ВООД, створення виробничих потужностей, запасів матеріальних засобів та ресурсів, а також завчасної підготовки економіки до роботи в умовах воєнного часу з метою забезпечення потреб ЗС України та інших військових формувань. Тому аналізуючи сучасний стан розвитку системи ВООД в Україні можна визначити наступні пріоритети забезпечення воєнно-економічної безпеки в нашій державі на найближчий час:

1) потрібно розвивати вже існуючу воєнну інфраструктуру, вміти проводити заходи стратегічного розгортання в рамках Збройних Сил, а також вміти застосовувати частини та підрозділи ЗС (вести бойові дії), для цього необхідно постійно удосконалювати (поновлювати) систему оперативного обладнання території держави;

2) Збройні Сили та інші військові формування, органи державного управління у мирний час повинні постійно здійснювати накопичення, ешелонування, розміщення та утримання запасів матеріальних засобів для мобілізаційного розгортання та ведення бойових дій військами (силами);

3) повинно постійно (безперервно) здійснюватися: планування підготовки військово-навченого резерву; його військовий облік та облік транспортних засобів, які при мобілізаційному розгортанні (на особливий період) передаються Збройними Силами та іншим військовим формуванням. Для цього Генеральний штаб у взаємодії з органами державного та місцевого управління повинен постійно контролювати ці заходи;

4) підготовка до цивільної оборони повинна здійснюватися у мирний час та у період, коли є загроза, при цьому плануються та проводяться заходи із забезпечення безпеки функціонування об'єктів економіки, транспорту та комунікацій, підготування необхідних сил та засобів до проведення аварійно-рятувальних та відновлюваних робіт;

5) мобілізаційна підготовка економіки повинна погоджуватися з системою мобілізаційного розгортання військ, територіальною та цивільною обороною з метою підвищення стійкості функціонування галузей та об'єктів економіки та своєчасного розгортання виробництва продукції воєнного та цивільного призначення за планами розрахункового року;

б) в умовах складного стану розвитку економіки України для неї є необхідність у здійсненні міжнародного воєнно-технічного співробітництва для того, щоб вирішувати завдання забезпечення власної воєнно-економічної безпеки, але за умов ретельного аналізу економічної та зовнішньополітичної доцільності цих рішень тощо.

Все це обумовлює необхідність комплексного

рішення проблем структурної перебудови та технологічного оновлення промисловості в інтересах конверсії воєнного виробництва з метою підвищення та зміцнення рівня ВООД держави. Основними напрямками рішення цих проблем сьогодні для України можуть бути:

– комерціалізація технологій двобічного значення;

– державна підтримка та регулювання процесів конверсії воєнного виробництва (тобто процесів трансферу технологій двобічного значення);

– розробка відповідної нормативно-правової бази та впровадження механізмів розподілу прав в практику контрактного фінансування виробництва на базі технологій двобічного призначення;

– створення інфраструктури фінансового, інформаційного та консультаційного забезпечення трансферу технологій двобічного призначення;

– удосконалення державних контрольних механізмів в напрямку посилення їх можливостей щодо селективного та оперативного виявлення, попередження та припинення несанкціонованих передач (продажу) технологій двобічного призначення;

– професійна підготовка та перепідготовка керівних кадрів з метою формування нової категорії спеціалістів – менеджерів щодо аналізу ринку високотехнологічної продукції та послуг.

Актуальним сьогодні для України в умовах недостатнього розвитку її ОПК є напрямком зміцнення воєнно-економічних основ забезпечення безпеки держави на основі співробітництва з іншими країнами. З урахуванням нових реалій воєнно-політичної обстановки в світі розвиток інтересів воєнно-економічної безпеки багатьох країн світу потребує не тільки підтримання економічних зв'язків, а й формування нових, які будуть сприяти підвищенню рівня наукового, технологічного та соціального прогресу в цих країнах. Україна в цьому питанні не є виключенням.

Сьогодні значне місце в формуванні цих зв'язків належить міжнародним економічним організаціям регіонального та міжрегіонального характеру, які створюються державами для вирішення економічних (в тому числі воєнно-економічних) та фінансових питань.

Механізми забезпечення ВООД держави поділяються на два види: внутрішньо-економічний та зовнішньоекономічний. Головними шляхами реалізації та розвитку внутрішнього економічного механізму в Україні сьогодні можна визначити наступні:

– ринкові відносини та перетворення в воєнній економіці держави;

– сполучення централізованих поставок з ринковим інструментом в управлінні воєнною економікою;

– накопичення стратегічних резервів та запасів.

Ефективність функціонування економічного механізму забезпечення ВООД в середині держави може характеризуватися:

- здатністю національного господарства до розширеного відтворення;
- виробництвом в середині країни найважливіших видів продукції військового призначення;
- державним контролем над стратегічними ресурсами;
- стійкістю фінансової системи;
- достатнім рівнем підтримання наукового та інноваційного потенціалу воєнної економіки;
- збереженням економічної єдності (єдиного економічного простору) держави;
- підтриманням необхідного рівня державного регулювання економічних процесів з метою формування умов для нормального функціонування ринкової воєнної економіки;
- виключенням можливості впливу іноземного капіталу (в будь-яких формах) на ефективне виробництво оборонної продукції.

Головними шляхами реалізації та розвитку зовнішньоекономічного механізму забезпечення ВЕБ в Україні сьогодні можна вважати такі:

- розвиток воєнно-економічної інтеграції з іноземними державами
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції та послуг військового призначення;
- розширення воєнно-економічного співробітництва.

Ефективність функціонування зовнішньоекономічного механізму забезпечення ВЕБ держави найчастіше характеризується:

- здатністю національного господарства протистояти зовнішнім загрозам;
- кооперацією з іншими державами у виробництві важливих видів ОВТ;
- державним контролем над експортом та імпортом продукції та послуг військового призначення;
- стійкістю укладених воєнно-економічних угод, контрактів та союзів з іншими державами та міжнародними організаціями;
- підтриманням необхідного конкурентного рівня вітчизняної воєнної продукції;
- участю у формуванні регіонального воєнно-економічного простору;
- необхідним рівнем державного регулювання воєнно-економічного співробітництва для нормаль-

ного функціонування національної економіки в умовах глобалізації.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Визначенні у статті погляди на ВЕБ держави, як інтегровану складову її воєнної та економічної безпеки дозволили сформулювати завдання ВЕБ в державі, визначити основні принципи її забезпечення, а також розкрити пріоритети та перспективні напрямки та шляхи її забезпечення в Україні, враховуючи сучасний стан розвитку економіки країни та її воєнної організації.

Подальшим дослідженням передбачається визначення системи показників та критеріїв оцінювання рівня (стану) ВЕБ України та розроблення методичного апарату оцінювання.

Список літератури

1. Про основи національної безпеки України / Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 39, ст.351).
2. Про Стратегію національної безпеки України / Закон України (Затверджено Указом Президента України від 12 лютого 2007 року N105/2007).
3. Манилов В.Л. Военная организация государства / В.Л. Манилов // Военная мысль. – 1999. – № 2. – С. 2-13.
4. Баскаков В.В. Военно-экономическая составляющая безопасности страны: моногр. / В.В. Баскаков, Д.В. Гордиенко, А.С. Мошкин. – М.: Министерство обороны Р.Ф., 2008. – 211 с.
5. Гордиенко Д.В. Военно-экономическая безопасность государства: моногр. / Д.В. Гордиенко, А.С. Хохлов; под ред. д-ра воен. наук, доц. Д.В. Гордиенко. – М. Военная академия Генерального штаба ВС РФ, 2008. – 288 с.
6. Пожаров А.И. Показатели и критерии военно-экономической безопасности / А.И. Пожаров // Военная мысль. – 2000. – № 6. – С. 25-33.
7. Богданов С.А. Экономическая составляющая военной безопасности России на современном этапе / С.А. Богданов // Военная мысль. – 2004. – № 12. – С. 12-20.
8. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: моногр. / В.І. Мунтіян. – К.: 1999. – 463 с.
9. Ольшевські В.Й. Воєнно-економічна безпека: теорія і практика / В.Й. Ольшевські // Наука і оборона, – 1999. – №3. – С. 24-32.

Надійшла до редколегії 16.03.2011

Рецензент: д-р техн. наук, проф. Х.В. Раковський, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

ВОЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Р.В. Бойко, А.И. Крешний, О.М. Семенов, И.В. Чекед

В статье изложено видение авторов относительно понятия и места военно-экономической безопасности Украины в системе обеспечения национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: научные или практические задания, экономическая безопасность государства, военно-экономический потенциал.

STRATEGIC ASPECTS OF PROVIDING OF NATIONAL SAFETY OF UKRAINE

R.V. Bojko, A.I. Kremeshniy, O.M. Semenenko, I.V. Cheked

In the article vision of authors is expounded in relation to a concept and place of strategic safety of Ukraine in the system of providing of national safety of Ukraine.

Keywords: scientific or practical tasks, economic security of the state, strategic potential.